

UDVARHELYI HIRADO.

KÖZMIVELŐDÉSI, KÖZGAZDASÁGI ÉS KÖZEGÉSZSÉGÜGYI HETILAP.

Előfizetési díj

vidékre postán, vagy helyben házhoz hordva:

Egész évre . . . . . 4 frt.
Fél évre . . . . . 2 frt.
Negyed évre . . . . . 1 frt.
Egyes szám ára 10 kr.

Megjelenik minden szombaton este.

Hirdetménydíj:

Ötven centiméternyi területen megfűző hirdetmény ára első beigtatáskor 50 krajcár, második beigtatáskor 10 percent, harmadik és minden további beigtatásnál 20 percent árlengedés. Száz centiméter területet elfoglaló hirdetmény ára első beigtatáskor 1 frt, második beigtatáskor 10 percent, harmadik és minden további beigtatás alkalmával 20 percent árlengedés. Bélyegdíj minden beigtatáskor 30 kr.

Mellékletdíj: Százától 1 frt 40 kr. — A díjak előre fizetendők.

A szerkesztő lakása:

Botos-utca, ref. tanári lak, emeleti lakosztály.

Kiadóhivatal:

Becsek Dániel könyvnyomdája.

Az „erdélyi legió“

ügyében a kir. kuria, mint legfőbb ítélőszék által hozott, s annak idejében közölt ítélet indokolása:

Kétségtelen ugyan, hogy a f. év szeptember havában tetemes mennyiségű hadiszerszállmányok csempésztettek be Bécsből Magyarország keleti határszélére s ott különböző indóházaknál le is foglaltattak, de hogy mi volt légyen e csempészetnek valódi célja, azt a befejezett előnyomozat eredménye egyáltalán ki nem derítette. Mert azon föltevés, hogy mivel a szállítványok a gyanusítottak egy részének nevére valának címezve, továbbá, mivel a szállítványok között nagyobb mennyiségű „fezek“ is találtattak, s végre mivel Sándor Ferenc, Hodgyai Áron és Barna Mózes állítása szerint őket Bozsi György a törökök érdekében az oroszok elleni működésre, illetőleg önkényes hadi szolgálatra hívta fel, eme hadiszerek a törököknek Oroszország ellen leendő segélynyújtás céljából csempésztettek az oláh határszélre, mint pusztá következtetés, a jelen esetben annál kevésbé szolgáltat bírói meggyőződésre törvényszerű alapot, mivel az illető gyanusítottak határozott tagadásával szemben a vizsgálat során nem merültek fel oly adatok, melyek bíróilag elfogadhatóvá tennék azon vélelmet, miszerint ama szállítványok becsempészésénél az ő beleegyezésük vagy legalább tudtukkal használtattak fel nevük, s hogy valamint ők, ugy azon gyanusítottak is, kik néhány lánának tovább szállítását akár közvetve, akár közvetlenül eszközölték, azok tartalmáról tudomással bírtak

légyen, mert amint a csempészek Balászy Lajos és Nagy Ezékiás nevét használták fel, épen ugy címezheték a szállítványokat a többi gyanusítottak nevére is.

Azon körülmény pedig, hogy a lefoglalt szállítványok közt török fezek is találtattak, épen ugy nem nyújt egy állítólag Oroszország ellen irányított merénylet tényálladékának megállapíthatására törvényszerű alapot, mint nem nyujtana egy Törökország ellenire azon körülmény, ha esetleg a török fezek helyett orosz vagy oláh hadi fővegek találtattak volna, mert a szállítvány küldőjének észszerűleg a fölfedeztetés eshetőségére is kelleltvén gondolnia, egyáltalán nem valószínűtlen, hogy a török fezek merő óvatosságból oly számítással helyeztettek a szállítványok közé, miszerint azok által a hadiszerek valódi célja elpalástoltatván, a gyanu téves irányba vezetessék.

Végre a hadiszerek valódi céljának fölismertetésére nézve legkevesebb tájékozásul szolgál Bozsi György állítólagos toborzása, vagyis a neki terhül rótt cselekmény, amely hogy valódi értéke szerint lehessen megítélhető, mindenekelőtt ezen ember társadalmi állása, műveltségi foka s tetteinek rugója, szóval erkölcsi egyénisége veendő figyelembe.

A vizsgálatból ugyanis az derül ki, hogy Cseh Zsigmond tanu többször és többek előtt Bozsi Györggyel, mint ismeretes balpárti kortessel ingerkedve, tréfából mondotta, hogy Bozsi György önkényteseket állít a törökök számára; de épen mivel erre való embernek őt nem tartotta, tréfá-

ból és gunyból mondogatta, s miután ezt mások is beszéltek a városban, egy napon azzal állít be hozzá Sándor Ferenc, hogy írja be őt az önkénytesek közé, ha van rá felsőbb engedély. Mire Bozsi, a róla gunyból elterjedt hirt ugy látszik most már komoly valónak tartva s magát nagy dologra hivatott és kiválasztott embernek képzelvén, a helyett, hogy az igazat bevallva, Sándor Ferencet tévedése iránt fölvilágosította volna, az ily fajta emberek együgyűségével együtt járó fontoskodási viszketetgtől elkapatva, fölírta nevét, s azon biztatással bocsátotta el, hogy ha majd megjön a várt toborzási engedély a kormánytól, értesíteni fogja, sőt hogy nevezetes emberül tűnjék föl e fiatal legény előtt, ezt rögtön kinevezte örmesternek, megbizván őt, hogy addig is, míg a felsőbb engedély megérkezik, társakat gyűjteni igyekezzék, mire aztán Sándor Ferenc még néhány legényt jegyzékbe is vett.

Ezen tényállás szerint Bozsi Györgynek az róható fel, hogy hiúsága nagyobb levén lelki erejénél, nem volt annyi bátorsága, miszerint bevallotta volna, hogy a fölöle elterjedt hir csak költemény, s hogy semmiféle toborzásra megbízást nem kapott, de nem is vár; s hogy erre pénze nem is volt, azt, e részbeni tagadásán kívül azon körülmény is igazolja, miszerint a Sándor Ferenc által itatra elköltött 2 frtot se volt képes megteríteni.

Mindezeknél fogva Bozsi György cselekménye komolyan vehető nem lévén, épen oly kevésbé deríti föl a csempésztett szerek valódi célját, mint a

TÁRCA.

Gizához.

Miért valál ma oly hideg s komor?
E gondolat keserve tépeget...
Hisz tudhatod — oh én is ugy tudom! —
Hogy végtelen szeretlek tégedet...

Talán a sok hitvány hazug kebel
Gyűlöltetett ártatlan engemet?
Ne menj a csáb szaván: csak azt tekintsd,
Hogy végtelen szeretlek tégedet...

Ne menj, ne! mert mosolya gunykacaj,
Arany pohárban mérgez lelkeket.
Azért e köny... s könyüm legyen tanum,
Hogy végtelen szeretlek tégedet...

Titkon szivembe rejtve hordom én
Órizve, féltve drága képedet...
Álmatlan éjjelim beszéljenek,
Hogy végtelen szeretlek tégedet...

Nem tudva bár, ha mégis vőlkezém,
Oh adj reményt, hogy nyerjem meg kegyed!?
Elárvult sziv keserve most dalom,
Ki végtelen szeretlek tégedet...

Fülei Sz. Lajos.

Ha vihartól tépett felhőt látsz...

Ha vihartól tépett felhőt látsz az égen,
Ha látod a hulló csillagot az éjben —
Jussak én eszedbe...

Ha látsz még ki nem nyílt, hervatag virágot,
Melyet bimbajában a dér leforrázott —
Jussak én eszedbe...

Ha bujdosó koldust látsz, kit üld az inség,
Aki egykor dus volt s elpazarlá kincsét —
Jussak én eszedbe...

Ha az éjszakában a vészt zugni hallod,
S hallsz egy bánatosan síró, nyögő hangot —
Jussak én eszedbe...

Biró Pál.

Farcádi Józsa János.*

A század elején, pádag. irodalmunk főként az átvételre szorított. Külföldön iskolázott tudósaink megismerkedtek az ottani mozgalmakkal s haza jöve terjesztői lettek azoknak. Örülhetünk, hogy ennyi is történt. A pádagogiai irodalom nem adott semmiféle jutalmat, még csak elismerést sem.

* A „Néptanítók lapja“ból. Adalékul azon lábra kapott felfogáshoz, hogy a magyar népnevelés 1868-ban kezdődött. Szerk.

Ellenkezőleg a könyvek kiadása mindig az író részéről kivánt áldozatot. S hogy mégis a pádagogia az akkori magyar irodalomhoz képest jól állott, — mert hiszen többi irodalmunk is csak fordítás volt, — azt egy csomó önzetlen s határt nem ismerő buzgóságú embernek köszönhetjük, kik népiünk jövőjéért érdeklődve, igyekeztek a művelődésért áldozatokat hozni. Fényes neveket nem találunk ebben a csoportban, jó részüket el is feledte irodalom és közélet régen. Mikor működtek, akkor is csak egy kis kör ismerte és szerette őket. Ha azonban a nemzeti nevelés épületét nagygyá akarjuk építeni, szükséges, hogy megismerjük őket is, kik az alaprakók voltak.

Most a szép kis Székelyföld egyik szülöttjéről emlékezem meg. Ez is tett sokat, s egy egész vidék népiskolaügyét rendezte s fejlesztette. A nevelésért munkálkodott s az emberiség keblébe a jó, igaz és szép magvait igyekezett elhinteni, ép ezért ma neve is feledve van. Sajátságos, hogy a történelem inkább szeret a Hóra- és Klóskákkal foglalkozni, mint a philanthropokkal!

Józsa János-ról akarok emlékezni, ki a székelységben e század elején a Rikán belüli vidék nevelésügyének az emelése körül szerzett kiváló érdemeket. Ez a vidék az ő népisk. könyveiből tanult, s az azokba foglalt verseket, sok vén ember tudja még most is. — Józsa Udvarhelyszék Farcád nevű községében született 1761-ben régi papi családból; apja, nagyapja is itt papskodtak, s talán ezért nevezte kiadott munkáiban magát ő

mennyire nem tekinthető egyáltalán terhelőnek a többi gyanúsítottakra nézve sem, kik a toborzással különben sincsenek gyanúsítva.

Tekintve tehát, hogy a vádlottak azzal, mintha Magyarországon a közszendet bármi módon háborítani megkísérlették vagy kísérteni szándékoztak volna, nem is gyanúsítottak, a fenn előadottak szerint pedig vádlottak oly tény elkövetésével, mely miatt ellenük a btk. 66. §-a, illetve a bpts. 151. §-ának c) pontja alkalmazható s előleges letartásuk indokolható lenne, nem is gyanúsíthatók; de különben is a tanuk valamennyien kihallgatva s az előnyomozat befejezve lévén, a további vizsgálat meghiusításától sem tarthatni.

Annál fogva a marosvásárhelyi magy. kir. ítélőtábla által hozott végzés nem felebbezett részének érintetlenül, felebbezett részének pedig, az ott felhozott indokokból helybenhagyásával, egyebekben mind a két alsó bíróság végzése megváltoztatandó s az előleges letartóztatás megszüntetésével az összes letartóztatottaknak azonnali szabad lábra helyezése elrendelendő volt.

Kelt Budapesten, 1877. nov. 20.

(Kiadta nov. 21.) *Bónis Samu*, m. k.

(Aláírva.) *Osztrovsky József*, m. k.

KÖZMIVELŐDÉS.

Viszhang gyanánt.

E lap 43-ik számában megjelent „Ki a hibás“ feliratu cikk írója „Veteranus“, fel fogásom szerint, a tisztelt lapolvasó közönségtől óhajtaná felvilágosítást arra nézve, hogy „ki a hibás“, ha felsőbb rendelet folytán sem léteznek községi faiskolák?

Én ugyan nem vagyok jogosítva e kérdést bíróilag eldönteni, de jogosítva érzem magam mint kertész, e kérdésre vonatkozó nézeteim által következőkben felelni:

Tudja a műveltebb világ, hogy a néptanító sorsa nem irigylendő; tudja azt is, hogy a köznép — volna az részére bármily üdvös intézmény —, ha valami újabb, ezt csak közönnyel, sőt ellenszenvvel fogadja; de ki tagadhatja, hogy nem épen a néptanítók azok, kik hivatva vannak, kiknek kötelességök kitartással, példával, szóval és tettel a népre hatni, a népnek fogalmát, sőt meggyőződést adni, hogy saját jóléte a gyümölcsenyésztést

is Farcádi Józsa Jánosnak. Erdélyben sok a nagyobb iskola. Mind megannyi őrei és bástyái ezek ott a magyarságnak; ezek tartják fenn a kisebbségben levő magyar faj szellemi supromatiáját, s bizony nélkülök nemcsak Hunyadmegyében panaszkodnánk ma a nemzetiség veszte felett! Ezek az iskolák szegény emberek számára vannak berendezve s jó igyekezetű ifjaknak könnyű ott szerényen megélni. A falusi iskolák végezte után Józsa is egy ily nagyobb iskolába, a szülőföldétől csak egy órányira levő Sz.-Udvarhelyre vitetett. Az iskolai pályát kitünőleg futotta meg s 1785 vagy 86-ban Udvarhelyszék egyik virágzó egyháza Felső-Sófalva papjává választotta. 1794 augusztusában már Középpajtán találjuk, s ebben a helységben papskodott aztán haláláig. Kétségtelenül sok az érdeme lakóhelyét tekintve is, mi azonban őt különösen mint pedagógust akarjuk jellemezni.

Azt gyanítom, hogy az erdélyi ev. ref. papjelöltek szokása szerint Józsa Németország egyetemén is járt, s pedagógusi munkásságához itten kapta az ösztönzést. Németországban a század elején ép úgy mint most, a Pestalozzi-féle eszmék uralkodtak, az ifjusági irodalomban pedig a jámborságot előmozdító kegyes iratok s történetképek voltak divatba, bár akkor már a Grimm testvérek a meséket is kezdték e célból felhasználni. A tanítók számára készült munkákban is a rendszeres művek mellett különösen az életképek voltak divatban, s egy-egy példázatban, egy ügyesen festett rajzban adták elő a tanítók kötelességei, vagy

tőle megköveteli. Igen világos, rohamosan ezt a néptanító nem teheti, de fokról-fokra, idővel a népet mindenre vezetheti, s vezetnie kell mind azokra, ami a népnek és a nép által az államnak haladására és hasznára szolgálhat.

Egy községi faiskola igen is csekély tárgynak tűnhet fel, ha valaki nagyon erőlteti magát, hogy ezt csekélynek tekintse, de aki úgy akarja venni, amint valósággal vehető, átláthatja azonnal, hogy a faiskola elsőrendű gazdálkodási tényező. Hogy a nép bajosan tud barátkozni a gyümölcsenyésztéssel, ennek okát a hosszas várakozásban és az őt buzdító egyéniségek hiányában lehet felalálni. De hát ki tudná a népet buzdítani, türelmre bírni, ha nem a tanító? Ha egy községnek faiskolája nincsen, sőt nem is létezett, de van tanítója, ettől jogosan követelheti a közvélemény, hogy legyen faiskolája is! A tanító teheti azt, hogy legyen, de nem úgy, amint azt „Veteranus“ ur érteni látszik, hogy saját zsebére vásároljon eszközöket, fizessen napszámot, csemetét sat. nem! ily áldozatokat senki sem követelhet; van ennek más útja!

A tanító szenteljen kezdetben a faiskolának hetenként legalább két órát! Felteszem, nincsenek semmi kerti eszközei: nem hiszem, ha tanítványait egy délelőtt e végett felszólítja, hogy délután nem minden harmadik gyermek, de legyen csak minden tizedik, egy-egy ásóval elő ne tudna állani; hogy a tanító vezetése alatt örömmel ne szaladnának a szabadba és apródonként a faiskolának szánt helyet fel ne ásák. Nem hiszem, hogy a tanító megbízása következtében ne hozna minden gyermek öszszel 100—200 vadalma- vagy körtemagot; ily esetben a gyermekek még versenyeznek egymással, mindenik többet akar hozni. Nem hiszem, hogy nyáron át, ha a tanító a közjónak hódolni akar — bárha szünideje is lenne —, nem tudná minden negyedik vasárnap délután tanítványainak bár felét megnyerni a csemeték között való gyom kiirtására; és ime! ily módon minden hosszú kiadási számlák nélkül a faiskola megkezdése megtörténhetik.

Amig a tanító egyfelől a gyermekekkel és általuk így működik, másfelől megragad minden előforduló alkalmat; felhasználja egész auktoritását, hogy illetékes helyről működésének támaszt, pártolást szerezzen. Legbajosabb a kezdete, de ha ez megvan, ha a község a tanító komoly törek-

a hibák, melyeket kerülniök kellett. Józsa megismerkedett a német pedagóg. törekvésekkel s különösen Schlez Frigyes János munkásságát választotta példányául.

Ez a Schlez mester volt a népnek szánt regényes rajzok készítésében, jellemző életképeket adott a tanítók számára, s könyvekkel látta el az iskolákat. Ippesheim volt a szülőföldre Bajorországban. Atyja e község papja volt, s a mi Schlezünk 1759 jan. 27-én született. A fiú Jénában végezte az egyetemet, azután apja helyébe ippesheimi pappá lett. Az ifju pap meleg szívvvel fordult a népnevelés felé. Tettvagyát azonban a falujabeli öreg mester csökönysége folyton akadályozta. Ekkor két ellentétes képet irt; egyikben a rossz, másikkban a jó tanítót rajzolta. Műve 1795-ben jelent meg, s nagy tetszéssel fogadtatott s egymásután (1813-ig) 3 kiadást ért. A munkának a szerzőre nézve még az a következtetése is lett, hogy áthelyezték Schlitzbe s kinevezték inspektorrá és egyháztanácsossá. Schlez 1800-ban kezdte meg új hivatását, melyben a tanügy emelését tűzte céljául. Eszközökül a tanítóképzés javítását, a tanítók fizetésének emelését, a tantermek nagyobbítását, tanszerek, tankönyvek javítását stb. akarta felhasználni. A gyakorlati működés mellett irodalmi munkásságát is folytatta s egy csomó kézikönyvet, vezérkönyvet, nevelési és népiratot adott ki. Mint módszerész is jó hírben állott s a hangoztató módszert Ippesheimben már 1788-ban gyakorolta, de nyilvánosan csak a Stephani törekvé-

vése, jó indulata — és ami a fő —, képessége felől meggyőződött, nem hiszem, hogy még akkor is a jónak, szépnek és hasznosnak ellene legyen. De amig a néptanító „Veteranus“ ur megjegyzése szerint „mondják, élvezetes a gyümölcsenyésztés a tanítónak“, amig ezt a tanító csak mondásból hallja és nem meggyőződésből találja élvezetesnek, mely meggyőződésre hivatása és ennek teljesítésére szent kötelessége utalja, addig ne is várja senki, hogy általa az illető község valaha a gyümölcsenyésztés nagy hasznát élvezze, bár egész raktár kerti eszközökkel és sereg napszámossal is halmozná tanítóját.

Tudtom szerint nem is úgy vélte a kormány, hogy a községi faiskolákat nagy költséggel felállíttassa, amelyben, mint kész kertben, a tanító tanítványival sétálhasson; hanem, hogy a tanító vezetése és utasítása alatt a gyermekek minden csak előforduló munkát végezvén, maguknak a szükséges tapasztalatokat megszerezzék, ami másként nem is gondolható.

Ki a hibás, ahol faiskolák nem léteznek? Tiz esetben kilencszer a tanító. Az én nézetem ez és maradok azzal mindaddig, amig valaki az ellenkezőről meg nem győz!

Hogy a néptanító sokra, nagyon sokra vezetheti a népet, ezt egy kis példával is óhajtom igazolni, két községet, illetőleg két tanítót összehasonlítván.

Énlakán és Tarcsafalván a lakosság egyforma, ugyanazon eredetű, unitárius székelyek. Énlakán a faiskola rendszeres alakítása javában foly. Tarcsafalván szó sincs róla. Énlakán létezik egy 133 kötetből álló, hasznos, népszerű könyvtár „népiskolai könyvtár“ cím alatt, mely annyira igénybe van véve, hogy kézbe sem jut. Tarcsafalván nem tudja minden tizedik fiatal ember nevéet sem leírni.

Énlakán létezik egy jól látogatott olvasó kör, mely négy különböző lapot jár, nemcsak hogy mindezek alapítója a néptanító, de saját lakásán fogadja az olvasókört; mindenkor és mindenkinnek szívesen ad egy vagy más homályosabb olvasmányról felvilágosítást; mert a falu fiataljában a tudvágy ébresztve van, az estéket és a vasárnap délutánokat korcsma helyett inkább a tanítónál olvasással töltik.

Tarcsafalván még vasárnap reggeli istentiszteletre sem jelenik meg több 4—6 férfiunál.

seinek megismerése után mert vele föllépni. 1839 szept. 7. halt meg.

Józsa élete sokban hasonlít a Schlez életpályájához. Az ő keblét is lángoló szerelem töltötte be az elhanyagolt nép iránt, s annak a sorsán nevelés által kívánt javítani. 1802-ben súlyos családi csapás érte, egyetlen fia halt meg; ettől fogva még inkább a népnevelés ügyéé lett. Schlez nyomain egész tantervet állított össze egyházközségi iskolái számára, kézikönyveket irt e tantervhez, s a tanítók számára utasítást. 1814-ben esperessé választották s befolyását még inkább megérezte az iskolaügy. Szerinte a vallás, írás, olvasás és számoláson kívül a „szükséges a falusi iskolákban is tanulni a pszichológiának, természeti logikának és physikának velejét; geographiát, Magyar- és Erdélyország statisztikáját s historiáját, egészség- és gazdaságtudományát, emberséges magaviselet és helyesírás regulázó contractusok, quietantiák, assignatiók s különböző levelek példait.“ De miképpen? A vallásra a tanítónak Schrök József 1806-ban Kassán kijött kateját s Lácay József keresztyén katekizmusát ajánlja stb. Az írás-olvasáshoz 1816-ban Brassóban egy Ábécét adott ki, melyben az anyagra nézve a debreceni ábécét, a módszerre nézve pedig Schlez követte. A tanítónak tanácsolja, hogy miután Erdélyben a szükséges nagy betűk akkor a nyomdában nem voltak, csináljanak maguk fali táblákat, mozgatható betűket stb. Az olvasásnál pedig járjanak el így: akaszták föl a falra először is az első fali táblát,

Énlakán az iskola jó könyvekkel, Gönci-féle térképekkel van ellátva, melyeket aláírás útján a tanító szerzett meg népszerűsége és buzgalma által.

Tarcsafalván, midőn e sorokat írom, az iskola helyiségében egy tehén lakik bornyával. Jól tanul-e? nem tudom! A gyermekek, kiknek a mult télen legalább egy gyülpontuk volt, ahol játék- és ve-rekedésben gyakorolhatták magukat — mert a a tanítással eléggé kimélték —, nem sokat vesz-tenek, mert a mult télen is tapasztalhatták, ha volt mit enni . . . írás-olvasás nélkül jól laktak.

Most már kérdem én is: „ki a hibás“, ha Tarcsafalván nincsen népnevelés? — Kérdem továbbá: kinek válik dicséretére, ha Énlakán a könyvtár kézbe sem jut? ha este és vasárnapokon át a fiatalság korcsma helyett a lapok tartalmát mohón szívja? — Nemde, mind a hibát, mind a dicséretet a tanítóra kell ruháznom!

Itt a példa, hogy mire bírhatja a néptanító a népet, ha hivatását érezni és betölteni kívánja. Vajjon nem elég jutalom, ha a tanító öreg napjaiban visszatekintve a multakra, körülte egy vi-rágzó, jó módu, boldog népet lát? Nem elég juta-lom azon érzés: ez az én művem, mert hivatá-somnak megfelelttem!?

Én nézeteimet előadtam. Tudom, hogy a néptanító urak közül sokan vannak, kik nehéz, de szép hivatásukat ismerik, érzik, s ennek kö-vetkeztében azon nézetemet oszszák, hogy a tanító kitarással a népet sokra, mondhatni mindenre vezetheti, még pedig saját maguk tapasztalatából. A tanító urak azon kisebb részének, mondhatni töredékének pedig, mely nem akarja elismerni, hogy tőlük függ a gyümölestenyészésre való haj-lam ébresztése, ugymint sok egyéb hasznosak el-terjesztése, mely rész nem érzi magát erre hivatva, — ha kérdi „Veteranus“ ur: „Ki a hibás“? — válaszom: a néptanító! *Hönig.*

KÖZGAZDASÁG.

A hazánk erdős felvidékén fejlesz-tendő házi-iparról.

(Vége.)

III.

Hogy a mi hegyeink lakói is annyira halad-tak volna eddig a házi-ipar terén, mint a külföld hegyi népe, ha ugyanakkor vette volna kezdetét

azután mutogassák meg a betűk alakját, t. i. hogy egyik betű felül, másik alul kerek, egyik alsó szá-ras, másik felül száras stb. Azután tanítsák meg a magánhangzókat, s úgy kössék ezekhez a más-salhangzókat, s mondassák ki együtt. Az írásra a betűket könnyebbségük mérve szerint rendezte stb.

A második évben a „Kis olvasó könyvet“ (Brassó 1816. 70 lap) adta a gyermek kezébe. Ez is a Schlez munkájának az átdolgozása. Ezt már 1805-ben elkészítette ő, de a cenzura 11 évig késleltette a kiadását. Ebben egy kis szótag-olva-sási gyakorlat után átmege a Pestalozi-féle érte-lem-gyakorlásokra, kezdve természetesen az embe-ren, ezután következnek a gondolkodás gyakorlá-sára való példák, vallási olvasmányok, imák s végül a deák nyelv elemei.

A harmadik évben jöttek aztán a fennemli-tett különféle tárgyak a Lácay-Lutz „Olvasó-könyv“ alapján, melynek azonban ő utmutatá-sában hibáit kiigazgatja.

A számolásnál előbb százig számoltat, azután megismerteti a gyermekekkel az egyeseket, két-három nap mulva a tizeseket. A szemléletet sürgeti s erre a célra tárgyakat ajánl (paszulyt stb.)

Kézikönyvet az egyes tárgyra sehol sem vesz fel, megelégszik avval az anyaggal, mely az olvasókönyvekben van. Még az éneklés-nél is, melyet különösen sürget, az olvasókönyvre támasz-kodik, s mind a szöveget, mind a dallamot a gyer-mek fejlettségi fokához méri.

A tanítási módszerről Józsa a következő című

nálunk is a népnek e téren való oktatása, kétséget nem szenved. Ezt nemcsak a körülmények-, a ter-mészeti helyzet egyenlőségéből következtethetjük, hanem ezen következtetésünket pozitív alapra is fektethetjük. Van-e hazánk hegyeiben oly falu, melyben ne akadna legalább egy ember, ki a ren-delkezésre álló fából valamely hasznavehető tár-gyat ne tudna készíteni? Pedig ezen furó-faragó embert senki sem tanította arra, mikép kelljen egy jármot, gereblyét, fakanalat vagy sőtartót készíte-nie, s mégis készíti mindezen tárgyakat! Kitől tanulta volna mástól, mint az élet legszigorubb tanítójától: az inségtől, a nyomortól, mely a gon-dolkozó s erélylyel bíró embert találékonyvá teszi?! A határtalan nyomor, mely a mi hegyeink falvainak legnagyobb részében uralg, arra vitte a gondolkozóbbakat, hogy természetes eszköz sugal-lata szerint egyik, másik gazdasági eszköz, vagy konyhaedény készítését megkísérelték.

A kísérletet megtette az apa s látva, hogy kísérlete, bár mennyire primitív lett legyen is az, értékesíthető, hogy készítményei elárúsítása által inségén könnyíthet, folytatta a megkezdett mester-séget. Az apától eltanulta azt a fia, ettől az unoka s így tovább, úgy hogy az elődök által kezdemé-nyezett iparág mai napság is honos a családban. Ha egyesek, kik természetes eszköz s velők szüle-tett ügyességök folytán a többségből kiváltak, maguktól voltak képesek egy-egy ilyen iparágat magukévé tenni, nem lett-e volna arra képes a többség, ha arra kellőleg oktattatott volna? Bizonyára képes lett volna, mert annak biztos tudata, hogy csakis ezen iparágak elsajátítása által eny-hítheti nyomorát, elegendőleg serkentette volna a szorgalomra s e szorgalma mellett a vele szü-letett ügyesség, — mert hiszen minden egyes la-kója a hegyi falvaknak magával hozza azon ügye-séget, melynél fogva a fával, s az annak feldolgo-zására való eszközökkel a legnagyobb könnyűség-gel tud elbánni, azon ügyességet, mely minden hegyi lakót „született ácsesá“ kvalifikál, — bizto-sította volna az eredmény sikerét.

Hogy a fennebb előadott módon keletkezett házi-ipar, vagyis inkább csak csirája a házi-ipar-nak, mai nap is létezik az erdős hegyi vidék fal-vaiban, arról világos bizonyítékot szolgáltatnak az erdős felvidéken fekvő városok hetivásárai. A sok közül csak egyet hozva fel, tekintsünk szét egy hétfői napon Besztercebánya piacán.

munkában ad utasításokat: „Oskolai Vezér avagy a nevelők s főként az oskolamesterek szá-mára való utmutatás. Hozzá adattak a Vágó Ger-gely és Halló Sámuel életek és oskolai vezérségek. Néhány jeles írók munkáiból készítette Farcádi Józsa János középjaitai pap. Kolozsváron 1817“ 8 r. 132 lap. E mű, mint címe is mutatja, két részre oszlik, az első rész módszertani utmutatá-sokból áll, a második két életképből. Az első rész önálló munka s csak helylyel-helylyel van benne utalás a Campe-féle Rewisionswerke; a második rész ismét Schlez munkája, s eredeti címe: „Gregorius Schlaghart und Lorenz Ri-chard.“ (Megj. 1795—1813 közt 3-szor.) Ez volt az a munka, mely Schlez előmenetelét eszközölte. Vágó Gergely egy régi kályhás mester, csökönnyös, haladni nem tudó s balfogást balfogásra halmozó tanító. Halló az ellentéte. E példázat aztán tele van pozitív jó tanácsokkal. Az utmutatásból, első részéből már az egyes tárgyak elsorolásánál eleget hoztunk fel arra, hogy szellemét megismerhessük. Most Józsa jellemzésére az ő előszavából ide ig-tatjuk a következőket: „Én a setét homályban is tisztelettel közelítek hozzátok (az előszó az osko-lamesterekhez van írva), mert meg vagyok töké-letesen győződve afelől, hogy ti a státusnak leg-hasznosabb szolgálói volnátok — a státusnak, mely-nek ha az volna a célja, hogy az oskolamesterek megvettetésit uralkodó tónussá tegye, arra sem rövidebb, sem bizonyosabb utat nem gondolhatna ki, mint amelyszerint irántatok viseltetik. Sokan,

Nem látjuk-e itt a környékbéli hegyi falvak egyes lakóit, amint gyártmányaikat árulják? Itt van egy-két szénégető vagy favágó famozsaraival, teknőivel s faszakajtoival, tehát a faipar durvább produktumaival, itt egy-két más, erdőten fensikon fekvő falunak földmívelője gereblyékkal, jármokkal s favillákkal, vagy forgácsból készült hátikosarak-kal. Egy-két szekérkas is látható, hébe-korba: füzvesszőkből készítve; ezeket meg valamely víz-parton fekvő falunak lakója készítette, mert a füzvesszőt nagy bőségben találta saját rétjén. Ott egy másik pedig, ki olyan helyen lakik, hol köny-nyen lehet jutni a fehérynár- vagy juharfához, fakanalakat s egy darabból kivált sőtartókat árul. Karácsony előtt pedig mindezek mellett nem lát-juk-e itt a szegény bányász-, vagy vashámor-mun-kás nejét, ki ijesztő alaku bábukát, alakjokból ki-kelt báránycákát s idomtalan falovakat, ügyetlen kocsikat s egyéb primitív alaku játékszereket árul?

Amit a besztercebányai hetivásáron látunk, ugyanazt fogjuk látni, ha mindjárt egy kis válto-zással is a készítményekben, akár mely felvidéki, városi hetivásáron. S látva ezt, kénytelenek leszünk elismerni, hogy a felvidéki s különösen a hegyi nép, ha már önmagától minden oktatás nélkül képes volt a házi-ipar terén ily eredményekre jutni, mennyivel nagyobb s szebb eredményt tudott volna már eddig felmutatni, ha az egyes ipar-ágakra okszerűen tanítottatott volna, ha oly ipar-iskolákkal, tanműhelyekkel birt volna, mint amilyenekkel nagy bőségben bir a külföld hegyi népe, kénytelenek leszünk elismerni, hogy ha mindezekkel birna, az eredmény csak olyan lenne, mint amilyent a külföld felmutathat.

De mindezeket látva, még most is kénytele-nek leszünk elismerni, azt t. i., hogy miután az erdős hegyi vidék falvaiban, ha mindjárt elszórva s csak egyes családokban, a házi-ipar, habár csak csirájában is, de mégis létezik; nem kellene tehát felette nagy nehézségekkel küzdenünk, ha mi most, az utolsó órában, egyszerre nagyobb mérvben hozzá fognánk ezen már létező házi-ipar fejlesztéséhez, s ekkor: aránylag véve csekély áldozatokkal s fá-radsággal rövid idő alatt a legszebb eredményt volnánk képesek elérni.

„Házi-ipar lapja.“

Dvihally Emil.

kik csak a fény s pompa kedviért tartatnak, bőv-ségben élnek; midőn ti, kik a legszükségesebb s terhebb munkát viszitek, szűkölködtek; s csak annyira sem ruházhatjátok magatokat, hogy egy tisztességes társaságban megjelenni ne szégyelné-tek. Bár becsülettel pótolódnék ki szegény fizetés-tek; de fájdalom! a bevett rang sorában alatt állotok, s minden érdemek mellett is igen sok semmirekellő embernek kell az elsőséget által en-gednetek csak azért, mivel azok megstempeleztet-tek.“ Így Józsa . . . Ma már sokat emelkedett a tanítói rend, de ez emelkedésben is mennyi része van az ily Józsa-féle nemes szíveknek!

Munkás élete során vagyona öröklés és ta-karékosság folytán tetemes összegre szaporodott; a gyermektelen férfi e vagyont szintén a nevelés-ügyre áldozta. Mikor t. i. Kézdi-Vásárhelyen egy székely katona-nevelőintézet eszméje merült fel, ő nagy összeget adott e célra; nemes tettéért Fe-renc király arany éremmel jutalmata, melyet ka-tonai ünnepély alkalmával tűztek mellére. Halála 1820. nov. 15-én következett be. Sirköve a közép-ajtai temetőben ma is kegyeletes emlékezések tár-gya, s a gyülekezet, melynek keblében élt, hálá-san emlékszik reá. Adataim jó részét én is utóda nt. Biró András lelkes ur szívessége folytán kaptam, ki művei közül is kettőt tanulmányozás végett az egyház ládájából küldött el hozzám, ott őrizték azt örök emlékül.

Dr. Kiss Áron.

IRODALOM.

1. Századok. A magyar történelmi társulat közlönye. 1877. Novemberi v. 9-edik füzet. Szerkesztő Szilágyi Sándor. Budapest.

Tartalma: I. Ibn Dustah. Közli Edelspacher Antal. II. Magyarország középkori várai. Cobor Bélától. III. Ulászló magyar és cseh királynak házaselete. Venzel Gusztávától. IV. Történelmi irodalom. Veresmáti élete. Ismerteti gr. Széchenyi Antal. V. Kossuth Lajos a Századok 1877. 1—4. füzetéről. VI. Tárca.

Közelebbi számunkban a társulat kettős folyóiratára vonatkozó felhívást egész terjedelmében közöltük, s ez alkalommal is felhívjuk olvasóink figyelmét a Történelmi társulat pártolására. Legalább is közkönyvtárainknak nem volna szabad az előfizetők közül hiányozni.

2. Keresztény Magvető. Szeptember-októberi füzet. Tizenkettedik évfolyam. 1877. Kolozsvár. Szerkesztő-kiadók Simén Domokos és Péterfi Dénes.

Tartalma: I. Az ujjászületés eszközei. Egyházi beszéd, Péterfi Dénestől. II. Kollegiumaink megmentése a múlt században. Bencédi Gergelytől. III. Az unitáriusok egyházi főtanácsának Kolozsvárárt 1877. szept. 2. 3. 4. napjain tartott ülései. Kovácsi Antaltól. IV. Egyházi és tanügyi szemle. Bny.-tól. V. Vidéki egyházi élet. VI. Különfélék. VII. Aranykönyv.

Az unitárius egyházközönség tartalmas folyóirata. A két forint előfizetési árat sokszorosan megéri. Z.

KÜLÖNFÉLÉK.

— A „Kelet“ idei 270-ik számában J. vezércikkirő a dec. 2-ikán Kolozsvárárt megnyilando iparműtörténelmi kiállításról elmélkedve, egyebek között így szól:

„Még az erdélyrészi sajtó is, mint ha nem lett volna közérdekről szó, Kolozsváron kezdve az összes vidéki lapokig, egyetlen egységet vette magának a fáradságot, hogy a beküldött közleményeken kívül bár egy buzdító szóra méltatta volna a társulatot.“

A tényállás e hibás fölfogásával szemben kénytelenek vagyunk kijelenteni, hogy az „Udvarhelyi Híradó“ a kolozsvári kiállítást kezdettől fogva igen is közérdekűnek tekintette, e célra minden tőle kitelhetőt megtett, s miután tudta, hogy a megye kebelében épen e kiállítás előmozdítása végett alakított bizottság több rendbeli tanácskozás után sem tudott az ügyön kedve szeriut lendíteni, mert az időközben fölmerült székely mozgalom utóbajai megyénknek épen e tekintetben legtöbbet tehetett egyéneit zibbasztották meg, vonták el a közmunkaterről, épen Daniel Gábor főispán ur tollából hozott a megye lakosságához intézett felhívást. Sőt ugyanazon (t. i. 42.) számában hozván az Erdélyi Múzeum-egylet igazgató választmányának ugyan e célú felhívását is: az előre bocsátott kettős felhívással kapcsolatban a „Különfélék“ rovatában így szólott:

„Azon meggyőződésben lévén, hogy Erdély őstermelési, mindennemű ipari és kereskedelmi érdekeinek is leghivebb öre az egykor kincses Kolozsvár: olvasóink különös figyelmébe ajánljuk a lapunk elején álló főispáni s mindjárt utána következő múzeumegyleti felhívást. Pártoló fellépésünkkel saját érdekünket mozdítjuk elő.“

A fennebbiek alapján J. vezércikkirő igazságtalan vádját érdeme szerint visszautasítjuk.

— Király ő felsége a nov. 18-án Főthön gróf Károlyi Istvánnál tett látogatása alkalmával e szavakkal tüzte föl az öreg gróf mellére az adományozott Szent-István-rend nagykeresztjét: „Édes Károlyi gróf, a mai jelentős napon enyéimmal személyesen kívántam üdvözölni azt, ki trónom és

országom érdekei körül annyi bokros érdem által örökíté meg nevét; Isten éltesse sokáig; fogadja fejedelmi kegyem e csekély jelét.“ Királyasszonyunk pedig így üdvözlé: „Szívemből örvendek, hogy nyolcvanadik születésnapján ily ifju szellemi és testi erőben üdvözölhetem; Isten éltesse sokáig örömben, egészségben.“ Végül a trónörökös üdvözlé a meghatott aggot. A szép jelenetet a család tagjain kívül csak Haynald érsek látta. A faluban természetesen híre futott a királyi család otllétének s félóra mulva már a piacon sokaság gyült össze, mely éljenzéssel üdvözölte a távozó királyi családot.

— A delegációk dec. 5-re Bécsbe vannak összehívva.

— A harctérről semmi örvendetes. Plevna áll ugyan még, de körül zárva. Az orosz hadak a plezna-sofiai vonalon napról-napra hatolnak előbb. Már bevették Etropolt is. Orhanieből pedig a törökök részben, vagy tán egészen is hátrább húzódtak. Ázsiában Erzerum még a törökök kezében.

— A marhavész Háromszék-, Brassó- és Fogarasmegyékben nem harapódik. A gyors, alapos és szigorú utánlátás meghozta gyümölcsét. Most már Pancsován kezd mutatkozni Szerbiából erede.

— A Kolozsváron dec. 2-án megnyilando iparműtörténelmi kiállítás iránt mindenféle nagy az érdeklődés. Hála istennek, hogy mégis csak meglesz!

— Nőegyleti élet. Folyó hó 26-án Gyalokay Mózesné és Korondi Mózesné rendezésök mellett megtartott a munkaestély a városház nagytermében, következő műsorozattal: 1) „Éji dal“, Schuberttől, énekelte a dalárda. 2) „Néhány szó a napról“, felolvasta Félégyházi Antal, tanár. 3) „Csatadal“, Huber Károlytól, énekelte a dalárda. 4) „A magyar Faust“, Jókai Mórtól, felolvasta Györfi Ilka. — Voltak 93-an. Gyült 5 frt 10 kr. Sz.-Udvarhely, 1877. nov. 28-án. Özv. Lakatos Jánosné, r. b. elnök. Zajzon Ferencné, egyli jegyző.

* A király egy közelebbi rókavadászaton elszakadt a társaságtól, az istvánhegyi szőlők közt kénytelen volt utbaigazítást kérni egy ott dolgozó jó földmivelőtől. Zsigri István uram, derék főthi ember, negyvennyolcadiki honvéd, szívesen szolgált az utbaigazítással, de meg nem állhatta, hogy meg ne kérdezze az ismeretlen urtól: „Ha nem sértem meg a nagyságos urat, igaz-e, hogy olyan rosra fordult a mi török atyánkfiai ügye?“ S ezzel elkezdte szidni igaz szíve szerint a muszkát, ki ellen ő is küzdött egykor, s ki mind lelegette kertjéből a nyers tököt és uborkát. „Hej, csak még egyszer szembe nézhetnének velök, — tévé utána Zsigri uram, — vénségemre is felköt-ném a kardot, csak már a törökök segítségére indítana a király.“ Persze nem tudta, hogy épen annak beszél. Ő felségének tetszett az egyszerű ember s váláskor egy aranyat nyomott kerges markába. Mint az „Ellenőr“ írja, maga a király beszélte el a társaságnak ezt a vig kalandot; Zsigri uram pedig dicsekedett aranyával a faluházán: „Egy faintos ur adta, legalább is gyeneráris, ha nem gróf!“

* Gróf Károlyi György a közelebb elhunyt főur fenkölt nemes gondolkozását hiven mutatja legutolsó, 1877. ápril 16-án kelt végrendeletének záradéka, mely így hangzik: „Végül emlékezetébe hozván kedves gyermekeimnek, hogy 1853-ki végrendeletemben, midőn még kiskoruk voltak, azon óhajomat fejeztem ki, hogy itt a hazában és magyar nevelők által a nemzet hű fiaivá, hazai törvényeink és magyar erkölcsünk s szokásaink tiszteletében neveltessenek, ugy most, midőn a mindenható jószágos kegyelme megélnem engedte, hogy mindnyájokat már virágzó saját családjá környezi, azt kötöm szívökre, hogy saját gyermekeiket, az én szeretett unokáimat a hazaszeretetre és koronás királyunk iránti hűségre neveljék, öntsék ártatlan szíveikbe a mindinkább enyésző egyszerű jó magyar szokásokat, kedveltessék meg velök a hazai földnek, a jó magyar szokások és erkölcsök

e leghivebb örének szeretetét, szoktassák őket jó korán az egyszerűsége, takarékoságra és főleg a fényűzés kerülésére, tanítsák meg őket azon szent kötelességre, hogy isten kegyelméből és őseik takarékos fáradozásából azért lesznek jobb móddal ellátva, hogy fölöslegeiket a hazai közintézetek támogatására és a szenvedő emberiség nyomora enyhítésére fordíthassák, hogy ősi nevek szép emlékeit ugy őrzik meg leghivebben és tartják fenn továbbra is, ha e szent kötelesség buzgó teljesítésében, nem pedig külső fényben ragyognak.“

— Tarosafalván, amint értesülünk, a tagosítás közmegelegedésre szép egyetértéssel halad. Közgye-daságunk nem vallaná kárát, ha szép egyetértéssel minél több helyen létrejöhetne.

— Hivallan vendégek. Panaszt hallottunk, hogy némely emberek az esteli sötétséget arra használják, hogy ennek leple alatt egy-egy udvarra belopódzva, amit künn kapnak, szépen felpakolják. Jó lesz utánok nézni az efféle jó madaraknak.

— Szakképzettség és lelkiismeretesség. Megyéink egyik nagyobb községének N.-Galambfalvának talán templomhegyi patakja eddig a falun átvonuló országuton kedvére sétált, rémitgetve a félfalut s az utazó világot. Megyéink építészeti hivatalának főnöke, Raisz Ede állami mérnök ur, e patak-sétát sokak érdekével ellenkezőnek találván, az északról jövő, s eddig nyugatra kanyarodni szokott pataknak egyenesen déli irányt tartó új medret ásott, belévezette a Nagy-Küküllőbe, s az ároknak az országutat metsző részét kellőleg áthidalván, ma már csudálkozva örvendezünk, látva, minő kőhid keletkezett székely munkaerővel azon helyen, ahol 1500 éves ittlakásunk alatt senki még csak tisztességes patakárkot sem tudott ásatni.

Kiadó-tulajdonos és felelős szerkesztő: Szakács Mózes.

HIRDETÉSEK.

[17] [3—2]

Szives figyelmeztetés.

A „Victoria“ biztosító társaság csödbbe jutása folytán az illető t. érdeklétt felek szívesen figyelmeztetnek, miszerint nevezett csödbbe esett társaságnál most már biztosítva nincsenek, mert kár esetében csak a csödtömeghez fordulhatnának, követelésüknek tehát a legjobb esetben is csak egy aránylag csekély részét és csak évek után remélhetnék, miért is jól felfogott érdekük kívánja, hogy késedelem nélkül más hazai társaságnál biztosítsák életüket és vagyonukat.

E tekintetben a „Tisza“ biztosító társaság alulirott főügynöksége személyes felvilágosítással szolgál, valamint vidéki ügynökségekre ajánlkozónak megbízásokat ad s esetleg a legmértányosabb díjak mellett magát a n. é. közönségnek biztosítások kötésére tisztelettel följánlja.

A „Tisza“ biztosító társaság
sz.-udvarhelyi főügynöksége:
Ádám István és Dénes.

[18] [*—1]

T. c. közönség!

A „Victoria“ biztosító társaság megszűnté következtében a tüzelési biztosítások teljesen érvénytelené váltak, ugy hogy egy véletlen tüzeset következtében tetemes megkárosításnak vannak kitéve.

Ennélfogva bátorkodom szolgáltatomat, mint a Budapesten székelő

„Első magyar általános biztosító társaság“
ügynöke, feljánlani.

Ezen társaság 20 évi fennállása óta 50 millió forintnyi összeget fizetett ki készpénzben kártérítések fejében és hazánkban legbiztosabban elhelyezett több mint 12 millió forintra rugó alap-és tartaléktöke felett rendelkezik s nemcsak ezen nagy vagyona, hanem ugy hazánk, mint a külföld előtt is igazolt lelkiismeretes s pontos eljárása által első rangu tekintélynek ismertetett el.

Azon reményben, hogy mindennemű biztosításoknak közvetítésével engem mielőbb tisztelendek meg,

maradok teljes tisztelettel

Sz.-Udvarhelytt, 1877. nov. 28-án

Solymosy János,
ügynök.